

GŁOWKA (108) *sb f*

-ó- (13), -o- (11); -ó- *PudłFr* (2), *GosłCast*, też *SienLek*; -o- *OpecŻyw* (8), *KochTr*; -ó- : -o- *Mącz* (9 : 2); a *jasne*.

sg *N* główka (23). ◇ *G* główki (9). ◇ *D* główce (1). ◇ *A* główkę (27). ◇ *I* główką (8). ◇ *L* główce (1). ◇ *V* główko (3). ◇ *pl N* główki (5). ◇ *G* główek (13). ◇ *A* główki (10). ◇ *N a*. *A* główki (2). ◇ *I* główk(a)mi (2). ◇ *L* główkach (4); -ach (1), -(a)ch (3).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI* (jeden z tych samych przykładów) – XVIII w.

Dem. od „głowa”, często w funkcji hipokorystycznej i ironicznej:

1. W znaczeniu podstawowym jako część ciała; *capitulum Mącz*, *Cn* (35) : Tedy łama matuchna mdlá iako mogła główkę nofila/ Magdalena nogi/ Ián/ Iozeff/ ij Nikodem przodek ciała wzięli *OpecŻyw* 157v, 122v, 156, 157v; tedy przyflúza na vmiejętną babę, aby około tego tak postępowała, iżeby dziecię ono leguchno [...] nawodziła/ naciągając główkę na doł. *FalZioł* V 21d; Takieź theź *Mrowki*/ główki gim oberwawłszy: łtucz ie *FalZioł* V 77v, V 14v, 16c [2 r.], 22b, d; miałem łwe wymowki/ Nie poiądę ná woynę bom ieft chorey główki. *Prot* A3v; *RejPos* 306v; Poleweczka zágrzewác główki y zołádká *BielSjem* 21; *ZbylPrzyg* B3v.

W charakterystycznych połączeniach: *główkę oberwać*, *rozbić*; *zagrzewać główki*; *włożyć na główkę*; *główka chora*, *czarna*, *gładka*, *zraniona*; *główką na doł* (2).

Zwroty: »ogolić główkę« (1): y ogoliwłszy główki ich [dzieci] [...] do gorącej łąznie władził. *SkarŻyw* 46.

»główkę (s)chylić« [szyk zmienny] (3): *BierEz* S4; Złozil raczky łchylił Główkę Aby miał pretka wymówkę *RejKup* dd5v; *RejWiz* 72v.

»główkę skłaniać (a. skłonić, a. nakłonić)« (4): Ián główkę łklianial/ a Iezus iemu blogoślawieństwo dáwał. *OpecŻyw* [27]; A tak główkę nakloniwłszy/ zbierál łie ku łmierci *OpecŻyw* 150v, 150 [2 r.].

»zakryć (a. okryć) główkę« (2): gdy iuz będzie położono łpac/ thedy mu potrzeba główkę zakrić czapka/ albo czym ciepłym *FalZioł* V 35; *ZbylPrzyg* B3.

W przen (obrazuje stany psychiczne i sytuacje życiowe) (5) :

Fraza: »boli główka« (1): *Rzekę*/ przepije łye nam: ón ná to ni łówká: Czy kiedy święté przepić/ rádá boli łówká? *PudłFr* 14.

Zwroty: »z główką się ochynąć« (2): A czásem łie więc drugi y z główką ochynie/ Ni wzwie niebożátecżko/ gdzye bez czáfu zginie. *RejWiz* 190v, 101v.

»główkę schylić« (2): A co tu hárdzye buia/ niłko główkę łchyli. *RejWiz* 180v, 83.

Przen: metonimicznie: *Człowiek jako całość* (5) : Nie iedná iuz w thym główká ná łwiecie włtálá. *RejWiz* 96v; *NA* tę główkę trzebáby/ długo rezumowác *RejZwierz* 53; *PudłFr* 54.

a) *W funkcji pieszczotliwej apostrofy* (2) : *Capitulum etiam est vox blandientis*, *O lepidum capitulum*, *O miła główko*. *Mącz* 37d; *GosłCast* 28.

2. *Głowa jako ośrodek myśli i uczuć* (28) : *RejKup* y6; Wielka náśzá náuká nas nawięcey zdradza. [...] Acoż tobie do tego? rzecze ktory wiłá/ Zal mi tego iż ciebie główká twa zmamiłá. *Prot* B3, B3; *SkarŻyw* 374; *Calep* 163a; Niezmierny iey frałunek/ w główkę młodziuchną w bieg. *PaxLiz* B2.

Fraza: »główka oszaleje« (1): Bo bárzo Potym główká/ ószáleie rádá. *RejZwierz* 142v.

Zwrot: »głowkę naszychtować« (2): A Gdy iuż łobie pan młody podroście: á iákim thákim ćwiczeniem domowym wždy też łobie głowkę náfzychtuie/ [...] nie wádzi mu fie też czáfem y do cudzych kráíow przeiechác *RejZwierc* 16, 164.

Wyrażenia: »płocha głowka« (1): Połpolicze łplochey glowky Zawzdy falone przymowky. *RejKup* K.

»swa głowka« = *to co sam umie* (1): A nie trzymay fię vpornie łwey głowki/ Wízák mędrzec każe náfłádowác mrowki *KlonFlis* E3.

»swej głowki« = *uparty* (1): Duri capitones, Swey głowki/ łwey myśli. *Mącz* 37d.

»wichrowata głowka« (2): płatnieyłszy v nas łnadź wykręthác z wichrowátą głowką niżli Ricerłki człówiek z buławą. *RejZwierc* [28³]v, 240v.

Przen: metonimicznie: Człowiek jako podmiot myślący (14) : Rozum miałá/ że y dziś/ tá niewiełcia głowká [królowa Bona]/ Sławna w Polfczce *RejZwierz* 49; *RejZwierc* 251v.

W połączeniu z przydawką jakościową = „człowiek” + *przydawka jakościowa* (12): A ták tym zámiełzaniem síłá młodych główek/ Nábrawłszy w młody rozum niepotrzebnych łówek/ Teraz tym teraz owym myłł łobie zákrećci. *RejWiz* 7, 2; *RejZwierz* 122 [2 r.]; *HistLan ktv*; *RejZwierc* 13v; Nie ládá to głowká Bátrách *KlonŻal* E4. *Cf Wyrażenia.*

Przysłowie: wichrowátá głowká/ Bo nie owá co zową/ iákoby mákówká. Co rozumku by náplwał *RejZwierz* 71.

Wyrażenia: »płocha głowka« [szyk 2 : 1] (3): Iuż to náfzyt głowko płocha/ Nie káfdyć fie w tobye kocha *BielKom* E3v; *RejZwierc* 11v, 215v.

»wichrowata głowka« (2): A což inłzego myłłi wichrowátá głowká. *RejZwierc* 251v. *Cf Przysłowie.*

3. *Miejsce gdzie spoczywa głowa, tu: w trumnie* [pl t] (1) : Óćiec źemie bryłeczkkę W głowki włóżył *KochTr* 8.

4. *Zwierzchnik* (1) : Acz [Adam] na ławe winę fłkładał łfz fie iey był wthem v wiełcz dał Ale tho łłabą wymowką Bo tam człówiek on był kłówką [!] A yemu była wmozcz dána *RejKup* p5.

5. *Przedmiot o kształcie zbliżonym do kulistego* (39) : Capitellum – Głowka. *Calep* 163b.

a. *O pąkach, kwiatostanie, kielichach, torebkach nasiennych; folliculus, muscarium, scapus* *Mącz*; *calyculus, folliculus seminum, galbulus, vesicula herbarum* *Cn* (31) : Kwiecie z główkami tego runnu płtrego łtarte na proch [...] ma mocz thwardółci y guzow odmiełkczac *FalZioł* I 39a; Kthore krew czyłcią z grubych wilłółci. WÓdka Polney ruty/ Główek chmielowych/ Kaniey przędze *FalZioł* II 114b; wezmi rumienkowych główek/ Łnianych główek/ każdego z nich cztyrzy garzłci *FalZioł* V 27, I 61a [2 r.], 64c [4 r.], 74d, 75b, 92c (17); gdy miałtu kopano fundámment murom/ náleźiono główkę rożey/ od niey przezwano Rodis *BielKron* 269v, 104 [2 r.]; Muscarium etiam dicitur, Główká álbo máczułzkká álbo mákówká ná ziołách w których nafienia łą/ yáko ná máku *Mącz* 238d, 133c [2 r.], 371a [2 r.]; prátki czérwoné/ ktorych do kilká z iednégo korzonká z łáméy głowki wyrałta *SienLek* Yv,15v, 77v, 119; *CiekPotr* 32; Głowkę iednę álbo dwie/ óftu kołmátého [...] Iák nayłepiey w wściech łwych w káfki máłtykuiąc/ Mozeli też tym łepłza połknąc/ nie nie źuiąc. *PaxLiz* E4.

W charakterystycznych połączeniach: *głowka chmielowa* (2), *izopowa, kosmata, łniana* (2), *makowa* (3), *maku, ostropezdrowa, ostu, płodziszczkowa, rożej, rumienkowa.*

b. *O kapuście (2)* : Brassica capita, Wyrśchołki/ álbo głowki Kapuřtne/ álbo/ Brořkwiowe. *Mącz* 26d; *RejZwierc* 110v.

c. *O czosnku i rořlinach pokrewnych (może 'zqbek')* (2) : sectile porrum, Szczepły czofnek albo łuk/ pór yřz fie łatwie główká yedná od drugiey řzczepa. *Mącz* 377b; weźmi główek czofnku zedwáďdzieřćá *SienLek* 95.

d. *Kulka na szczycie domu (1)* : Capitellum, Główká, główyczká/ gałeczka ná budowánium. *Mącz* 37d.

e. *Jakař kulista ozdoba, może rodzaj naczynia stołowego (1)* : Abowiem nie káďdy fie řmie pokuřć ná owy pułmiřki/ ná owy potrzáłki/ ná owy pozłóciřte głowki. *RejZwierc* 190v.

f. *Zakończenie członka męřkiego (1)* : Glans [...] główká ná członku meskim. *Mącz* 146b.

6. *Zestawienia w funkcji nazw botanicznych (1)* :

»Jana řwiętego głowki« = *Dracunculus vulgaris Schott.* (*Rost: řwiętego Jana głowa*) (1): Ianá ř. głowki *SienLek* X2.

[»siwe głowki« = *sideritis (Tourn.) L.* (*Rost Sł: siwiosnka: Siwioznka/ řiwe głowki/ Polium. Grawmenle grufzerlen. SienHerb* L3#, E2#v.)]

*** *Bez wystarczajácego kontekstu (3)* : Capitulum. Ein hõptlin Główká *Murm* 49; *BartBydg* 22b; *Calep* 163b.

Synonimy: **5.** *gałeczka, gałka, gałuszka, kukieczka, kukla, kuleczka; a. koronka; 6. zest.* »Jana řwiętego głowka«: *diablik, kokorzyk, wężownik.*

Cf **BIÁŁA GŁOWKA, GŁOWECZKA, GŁOWICA, GŁOWICZKA, HOŁOWIEŃKA**

KW